

Laat iedereen meedoen

Handreiking aan formerende partijen, Nationaal Klimaat Platform, 6 december 2023

De klimaat- en energietransitie raakt iedereen in het dagelijks leven, maar is voor te veel burgers en ondernemers nog moeilijk grijpbaar. Uit onderzoek blijkt steeds weer dat burgers en ondernemers het klimaat belangrijk vinden. Een ruime meerderheid ziet de noodzaak tot verandering. Het is belangrijk dat deze grote groep burgers en ondernemers ervaart dat klimaatbeleid geen bedreiging is voor hun bestaanszekerheid, maar hen helpt bij de verandering en leidt tot nieuwe kansen. Nu al willen veel burgers en ondernemers niet alleen meepraten, maar vooral ook meedoen.

Het Nationaal Klimaat Platform (NKP) is in november 2022 door het kabinet ingesteld om gedurende een periode van 4 jaar als onafhankelijk platform de maatschappelijke betrokkenheid bij het klimaatbeleid te vergroten, met speciale aandacht voor groepen die moeilijker te bereiken zijn. Dit doet het NKP door kansen en knelpunten in de uitvoering van het klimaatbeleid te signaleren, gevraagd en ongevraagd advies uit te brengen aan de minister voor Klimaat en Energie en de dialoog over het klimaatbeleid in de samenleving aan te jagen. Met bijzondere aandacht voor de thematiek rond de rechtvaardige transitie en het betrekken van groepen in de samenleving die minder verbondenheid en betrokkenheid voelen bij de klimaattransitie. Sinds 3 november 2022 heeft het NKP contact gelegd met ruim 150 organisaties, instellingen, collectieven, netwerken en individuen. Hun praktijkervaringen hebben ons geïnspireerd tot een drietal rapportages aan de minister voor Klimaat en Energie. Deze handreiking aan formerende partijen is hiervan de beknopte weerslag.

Het goede nieuws is: het nieuwe kabinet staat er niet alleen voor, maar mag zich gesteund weten door een rijke variëteit van maatschappelijk initiatief.

Ondernemers, groot en klein, stappen over op groene energie, investeren in innovatie en besparing, en zetten gezamenlijk lokale energiesystemen op. Ze bouwen windparken op de Noordzee. Ze werken aan circulaire chemie, duurzame bouwmaterialen of groene metalen. Installateurs en aannemers helpen mensen thuis om grip te krijgen op hun energierekening. Overal liggen rijpe investeringsplannen op tafel om de groene omslag te maken, waar duurzame financiers graag geld in steken. In repaircafé's krijgen spullen een tweede leven en worden niet weggegooid.

In wijk en buurt nemen inwoners initiatief om samen energie op te wekken, te delen en winst te investeren in de gemeenschap. Fix-brigades helpen mensen met een smalle beurs om te isoleren. Met zon op dak is Nederland inmiddels wereldkampioen. Duurzame boeren werken hard aan gezond en betaalbaar voedsel dat klimaat en natuur spaart. Elektrische auto's zijn inmiddels niet meer weg te denken. Transporteurs nemen afscheid van vrachtwagens op diesel. Op scholen, in de zorg, het openbaar vervoer en de sport zijn groene doeners aan de slag. Woningbouwcorporaties versnellen de aanpak van slechte huurwoningen.

Overal werken talentvolle mensen aan betere en slimmere energie-netwerken. Onderwijsinstellingen helpen jongeren met de duurzame vakkennis. Professionals en werknemers zetten hun expertise en creativiteit in om bedrijven en organisaties de groene omslag te laten maken. 'Ervaringswerkers', die als beste weten wat armoede en uitsluiting in een mensenleven betekenen, vertellen hoe van de duurzame transitie een kans te maken voor burgers in bestaanszekerheid. En nog veel meer.

Deze aanzwellende groep van doeners is welbeschouwd een prachtig cadeau aan Nederland. Zij doen elke dag wat nodig is en inspireren vele anderen. Ze laten talloze voorbeelden zien hoe kansen te pakken. Het kán dus. Ze zijn een bron van hoop en optimisme voor iedereen die zich terecht diepe zorgen maakt over de klimaatcrisis, die nu al zijn sporen nalaat.

Het komt er nu op aan dat veel meer mensen kunnen meedoen. Zoals recent de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid terecht constateert ervaren grote groepen burgers, bijvoorbeeld jongeren en huishoudens tot en met lage middeninkomens, onzekerheid en een gebrek aan grip op hun leven. Het is belangrijk dat het klimaatbeleid deze groep ondersteuning en kansen biedt. Van veel ondernemers krijgen wij een vergelijkbaar signaal. Zij hebben geen bezwaar tegen een ambitieus klimaatbeleid, mits dit beleid consistent is en een duidelijk handelingsperspectief biedt. Dit vraagt de komende jaren een stevig en consistent klimaatbeleid dat bijdraagt aan groene bestaanszekerheid, zeggenschap over energie en duurzaam verdienvermogen. Beleid dat de maatschappelijke kosten zo laag mogelijk houdt en eerlijk verdeelt. Voor een mooier land dat internationaal deel wil zijn van de oplossing, en met andere landen alles doet om de klimaatcrisis te beperken.

De doeners in Nederland hebben richting en ruimte nodig van de overheid, om op te schalen en veel meer Nederlanders te inspireren. Het is de komende tijd aan formerende partijen om iedereen in staat te stellen om mee te doen. Want het gaat niet vanzelf. #Hoedan? Deze handreiking biedt daartoe een aantal suggesties.

1. Groene bestaanszekerheid

Vorig jaar schrokken veel mensen van de explosief stijgende aardgasprijzen. Overal moesten ondernemers vrezen voor het voortbestaan van hun bedrijf en zaten huishoudens in de knel, zeker mensen met een smalle beurs. Snelle besparing door isolatie en betere bedrijfsprocessen, en overstap naar groene energie zijn hier het beste antwoord. Het huidige kabinet heeft dit voorjaar extra Klimaatfonds-middelen uitgetrokken, voor bijvoorbeeld versnelde verduurzaming van huurwoningen door woningbouwcorporaties en inzet van energie-adviseurs in buurt en wijk. Dat verdient voorzetting en versterking, waarbij ook tempo nodig is om collectieve warmtenetten uit te rollen. Ondernemers verdienen meer ruimte om lokaal eigen duurzame energiesystemen op te zetten op bedrijventerreinen en te profiteren van goedkope elektriciteit uit zon en wind. Dit zijn voorbeelden van concrete acties om de behoefte aan meer bestaanszekerheid – juist voor huishoudens met weinig middelen en kleine(re) ondernemers - te verbinden aan de transitie. En waar meer mensen tastbaar kunnen meedoen, wordt de belofte geloofwaardig dat daadwerkelijke sprake is van een rechtvaardige transitie waarin niemand achter blijft.

Hoe dan?

- Zet in de gebouwde omgeving het meeste publieke geld in op de verduurzaming van huurwoningen waar mensen kampen met energie-armoede. Benut en versterk daartoe lopende nationale programma's en afspraken.
- Zet de uitvoeringskracht in van (semi-)publieke instellingen in om bij te dragen aan verduurzaming van buurten, wijken en ondernemingen.
- Organiseer een landelijke aanpak met publiek/privaat geld en praktische steun om 10.000 amateur-sportaccommodaties versneld te verduurzamen.

- Zet bij grote duurzame energieprojecten ruimhartig omgevingsfondsen in om inpassingskosten te financieren, en inwoners die te maken krijgen met grote (bv infrastructurele) projecten een genereus aanbod te doen om ook hun omgeving versneld te verduurzamen.

2. Baas over eigen energie

Meer dan 100.000 Nederlanders zijn betrokken bij energie-coöperaties die zelf duurzame energie opwekken. Zij brengen de toekomst in praktijk. Zoals voorzien in het Klimaatakkoord (2019) zal het duurzame energiesysteem enerzijds gevoed worden door grootschalige opwek (zoals wind op zee of kernenergie) en anderzijds opgebouwd zijn uit een rijke verzameling van vele lokale systemen met eigen karakteristiek. Lokaal komt alles samen: gebruik, opwek, flexibiliteit, elektriciteit en warmte. Deze lokale systemen zullen in toenemende mate (mede) in handen zijn van burgers en ondernemers zelf. Alle initiatieven hiertoe verdienen volle steun. Want eigenaarschap versterkt het draagvlak. Bovendien maken vele handen licht werk, wat kansen biedt voor versnelling. En het komt tegemoet aan de behoefte van velen om meer grip te hebben in een complexe wereld.

Hoe dan?

- Benut en versterk het maatschappelijk initiatief. Richt daartoe een Nationaal Programma in dat ruimte schept voor de transitie-initiatieven van onderop en praktische steun biedt in buurten, wijken en regio's. Versterk de slagkracht van 'groene opbouwwerkers'.
- Geef zoveel mogelijk ruimte en ondersteuning aan (collectieven van) burgers en ondernemers om eigen energie-opwek en -systemen te ontwikkelen. Doe ondernemers op bedrijventerreinen onder goede ontwerpcondities (veiligheid, inclusiviteit) het aanbod om een energie-regelvrijzone op te zetten.
- Versterk de samenhang van opwek van CO₂-vrije elektriciteit, benutting van duurzame warmtebronnen en flexibiliteit op lokaal niveau. Zorg dat collectieve warmte-oplossingen en individuele elektrificatie een gelijk speelveld hebben.

3. Duurzaam verdienvermogen

Ook buiten Nederland zijn velen intensief bezig hun economie en samenleving te verduurzamen. Binnen Europa wordt dit aangevuurd door stevig beleid van 'Brussel', bijvoorbeeld door na 2040 geen emissierechten meer beschikbaar te stellen voor bedrijven met een hoge uitstoot. De Nederlandse economie is diep verbonden met Europa en de wereld. Het komt erop aan juist in de komende jaren kansen te verzilveren voor een divers en duurzaam landschap van bedrijven, die kunnen excelleren in groene technologie, schone maakindustrie, digitale innovatie en duurzame landbouw. Ook in de laatstgenoemde sector zijn vernieuwing en verduurzaming aan de orde van de dag. Door stevige samenwerking tussen overheid en alle ketenpartners kan een volwassen markt ontstaan voor duurzame producten en diensten. Met de omslag naar een duurzame economie komen publieke belangen samen: creatie van duurzame welvaart en inkomen, meer strategische autonomie op het terrein van energie en grondstoffen, en het versterken van het natuurlijk kapitaal waarop onze samenleving uiteindelijk rust. Deze omvangrijke transitie vraagt van allen de bereidheid om risico's te nemen. Dat lukt alleen als de overheid ook de komende jaren trefzeker beleid voert, met open oog voor de internationale groene concurrentiestrijd en de potenties die Nederland in huis heeft.

Hoe dan?

- Verbind de drie transities: klimaat & energie, landbouw, natuur & voedsel, en grondstoffen & circulariteit. In de verbinding ontstaan nieuwe kansen voor verdienmodellen en scherper zicht op wat Nederland nodig heeft.
- Maak tijdig nationale keuzes waar schaarste heerst en prioriteer op voornoemde transities. Dat geldt in het bijzonder voor (stikstof-)ruimte, energie-infrastructuur en arbeidskrachten.
- Maximeer uitvoeringskracht, tempo en actie bij het realiseren van noodzakelijke randvoorwaarden, zoals ruimtelijke planning, infrastructuur en bestuurlijk commitment van decentrale overheden. Dat is een cruciale factor om het wettelijke doel van -55% in 2030 te halen en (ook) van bijzonder groot belang voor bedrijven die de komende jaren de omslag willen maken.

4. Randvoorwaarden

Groene bestaanszekerheid, zeggenschap over energie en duurzaam verdienvermogen vormen mooie aangrijpingspunten voor versnelling van de klimaat- en energietransitie. Voor succes zijn drie randvoorwaarden relevant:

- Als burgers en ondernemers perspectief vragen, gaat dat ook over publieke uitvoeringskracht. Komen de gewenste vergunningen op tijd los, kan gerekend worden op de beloofde aansluiting op infrastructuur, komt de publieke euro ook daar waar afgesproken, klopt het grotere plaatje nog steeds? De klimaat- en energietransitie is onvermijdelijk een bron van onzekerheid. We gaan de dingen anders doen, maar niet alles is – begrijpelijkerwijs – duidelijk en 100% voorspelbaar. Het is aan overheden – vooraleerst aan 'Den Haag' – om hier zoveel mogelijk voortvarendheid en consistentie aan de dag te leggen. Dat is (veel) makkelijker gezegd, dan gedaan. Het beroep wat gedaan wordt op alle krachten in openbaar bestuur en publieke dienstverlening is hier bijzonder groot. Daarom: versterk waar het kan de focus op uitvoering nu, landelijk en in de regio en overweeg daartoe om een aparte bewindspersoon aan te stellen die 24/7 uitsluitend verantwoordelijk is voor versnelling in alle relevante uitvoeringsprocessen.
- Als burgers en ondernemers perspectief vragen, gaat dat ook over slim investeren met goede balans van (publieke en private) kosten en (maatschappelijke en economische) baten, en over een rechtvaardige verdeling van lusten en lasten. Mensen willen graag meedoen, maar dan wel aan een 'eerlijk verhaal'. Het is aan politiek om telkens weer duidelijk te maken hoe klimaatrechtvaardigheid wordt gepraktiseerd. Denk bijvoorbeeld aan de nettarieven: de infrastructurele kosten voor (meer) transport van elektronen en moleculen zullen de komende jaren fors toenemen. Voorziet de huidige wijze van publieke financiering – via de tarieven – nog in de gewenste verdeling van kosten? En wordt in de energie-transitie stevig gestuurd op zoveel mogelijk verbinding tussen lokale opwek en lokaal gebruik, juist om extra infrastructurele kosten te vermijden en zo de portemonnee van burger en ondernemer te sparen? Daarom: kies voor een scherpe blik op verdeling van de lasten en voldoende zicht op laagst mogelijke maatschappelijke (systemische) kosten.
- Als burgers en ondernemers perspectief vragen, gaat dat ook over het lange termijn perspectief. De opties daarvoor zijn onlangs geïnventariseerd in de ambtelijke verkenning voor de formatie 'Keuzewijzer Klimaat en Energie'. Dit lange termijn perspectief wordt idealiter gedragen vanuit de Rijksbegroting. Terecht zijn houdbare overheidsfinanciën van onschatbare waarde, juist ook in tijden van transitie. Dat vraagt wel om een goed en samenhangend perspectief

op een volhoudbare begroting, ook op lange termijn. Drie transitie-vraagstukken zijn hier relevant: een goede mix van beprijzen, normeren en subsidiëren; de uitfasering van grondslagbeperkende regelingen (fossiele subsidies) en scherp zicht op (fiscale alternatieven voor) grondslagerosie die onvermijdelijk het gevolg is van afbouw van (de belasting op) fossiele energie, bijvoorbeeld door elektrificatie van de mobiliteit. Daarom: ontwerp een robuuste begrotingsstrategie die de transitie ondersteunt, verder kijkt dan 4 jaar en geen blokkade vormt voor versnelling.